

Beszélgetés Paul Schusterrel, a ma élő legidősebb romániai német íróval

Paul Schuster im Gespräch mit Stefan Sienerth. = Südostdeutsche Vierteljahresblätter.
2002. 4. H. 337–352. p.

A müncheni folyóirat több éve elindított beszélgetés-rovatát a délkelet-német (magyarországi, romániai stb.) irodalom- és művelődéstörténeti örökség szószólóinak, évről évre fogyatkozó számú alkotó-képviselőinek szenteli. A beszélgetések (nyugodt tempóval kibontakoztatott mélyinterjúk) sora megannyi számadás a közelebbi vagy távolabbi múltba visszanyúló történelmi és társadalmi tapasztalatról a Kárpát-medencével és keleti, déli szomszédságával jelölhető térségből. A ma élő legidősebb alkotók, mint *Paul Schuster* (1930) is, még tanúi valamennyi, 1945-öt követő korszaknak, élményanyaguk emellett visszauntil legalább a háborút közvetlenül megelőző, gyermekfejjel megélt esztendőikig.

Schuster erdélyi szász környezetből származik: Nagyszébenben született, ott is nevelkedett, a nagy múltú Bruckenthal-Gimnázium növendéke volt. Neves tanárai között említi B. Capesiust. Tanulóévei viharos esztendőkre esnek: háború, a német népcsoport körében honosított náci mozgalom, az 1944. augusztusi fordulat, az újjáépítés (és orosz deportálás) és 1948-ban a kommunista hatalomátvétel. Schuster az 1945/48 közötti évekre visszanyert intézményi autonómia felszabadító időszakát leplezetlen nosztalgiával festi. Korán megcsillantott tehetségével szabad az útja a helyi értelmiségi boly felé, amely a politikai fordulat pillanatában (a náciatlanítástól eltekintve) még sértetlen. De a szűkre szabott keretek helyett inkább a fővárost választva, ott próbál szerencsét a központi német nyelvű lap (*Neuer Weg*) szerkesztőségében, majd pedig az írószövetségi tagozat folyóiratánál (*Neue Literatur*). Schuster az '50-es és '60-as éveket tehát Bukarestben tölti. Közvetlen feletteseinek védőszárnyai alatt sikerül elkerülnie az erősödő és típusváltó román diktatúra veszélyeit, noha írásainak valóságigénye nem ismer megalkuvást. Visszapillantásában melegen méltatja a pártmegbízatást teljesítő funkcionárius-főszerkesztő (E. Stoffel, 1959-től) politikai józanságát és bátorságát némely valóban kockázatos közlés vagy politikai gyanúba vett szerző felvállalásában. Némi büszkeséggel emlékeztet emellett a *Neue Literatur* ama „csínyjeire”, melyeket az NDK-val szemben megengedett magának az ott eltöltött vagy alig túrt művek közlésével (körülbelül a '70-es évek első felében).

Schuster nem volt „üldözött” író, nem volt „ellenálló”. Kétségkívül írásaiban nem foglalkoztatják a mind kritikusabbá váló kisebbségi helyzet, a romániai kisebbségi politika kérdései, sem az etnikumot ért megpróbáltatások és törvénytelenések. Szász íróknál ez szélesebb körben is (nem általánosan) jellemző, szemben a bánági németekkel. Regényeiben, elbeszéléseiben a háború előtt, román többségi keretek között átfórmálódó erdélyi szász életforma, a mentalitás érdeklő, különös tekintettel az etnikumközi együttélés módozataira. Ebben a kölcsönös tolerancia és jóindulat eszméje lebeg a szemé előtt, és ha ilyen szempontból kivetnivalót talál, azt a szászoknál találja meg (náluk mutatja meg). A szászságot illető kritikája rendíthetetlen a modern polgári fejlődéssel (vagyis már Trianon előtt) sovinizmusba forduló elzárkózásuk irányában, amivel kispolgári és értelmiségi köreikben oly könnyedén a nagynémet eszme s végül (megfelelő látókör híján) a náciizmus karmai közé kerültek. E függvény köré fonódik regényfolyamnak tervezett műve: a *Fünf Liter Tzuika* (Öt liter cujka, 1961, 1965) két kötete, illetve jóval később kézbe vett, még nem publikált folytatása. E törekvését különösebben nem üdvözölte az egykorú román irodalompolitika: a közelmúlt belső folyamatai a többségi értelmiséget és poli-

tikát nem érdekelték, a nyíltan nem kompromittálódott egyénektől az új totalitárius politika követését, támogatását várták el. Még kevésbé vált népszerűvé ezzel a német kisebbségi körökben.

Schuster a visszatekintésben félelem nélkül „baloldali” íróként és intellektusként vállalja fel önmagát. Baloldali illúzióival semmiben nem kívánta igazolni a román kommunizmus adott gyakorlatát, nem vált „párt-íróvá”. Legfeljebb osztozott a korai Ceaușescu-éra „autonóm” eufóriájában, ami a vezér 1968-as függetlenség-nyilvánítása körül kialakult. Ebben az időszakban jutott epizódszerephez a Német Nemzetiségi Dolgozók Tanácsában, ahol saját elmondása (és mások tanúsága) szerint nyíltan a pártfőtítkárra szemébe mondta: a párt kisebbségi politikája elégtelen (?), s hogy a németek mind el akarnak menni. (Ekkor már megkötötték a nyugatnémet–román egyezség a fejkvótás családegyesítéséről.) A román vezetés nyílt elhatárolódása Moszkvától a szemében egyébként összekapcsolódott 1968 nyugat-európai mozgalmaival, s noha végül ez irányban is csalódnia kellett, a nyugat-baloldali ígéretei készítették távozásra Ceaușescu igen gyors színváltozása nyomán (1971 végén).

Schusterből otthon sem vált különösebben elismert író, azt sem állíthatjuk, hogy ennek ellenére valóban jelentős író. Inkább a magatartás, az életút – kisebbségi vonatkozásban – különutas típusa érdekes. Németországban letelepedve ott folytatja munkáját, ahol ott-hon abbahagyta, csak itt teljesen elszigetelődik, publikációs lehetőségei beszűkülnek. Számottevőbb új műveként a *Heilige Cäcilia* (Szent Cecília) című kisregény ismert – a szász falusi lány és a bukovinai orgonaépítő meghíusult szerelméről (szintén háború előtti történet). A nyugati közvélemény az ő témáira végképp nem „vevő”: számára a jelenbeli helyzetet leleplező, fricskázó, a kisebbségi elnyomást sejtető, szimbolizáló irodalom politikai szenzációja érdekes. Ennek sokkal inkább megfelel a „bánati akciócsoport” jelentkezése – még Romániából (ahogy történetesen éppen a Schuster által összeállított *Neue Literatur*-különszám bemutatta őket 1971-ben), vagy képviselőik (H. Müller, R. Wagner és mások) kitelepülése után. Az emigráció politikai, szemléleti megosztottságát (vagy csak a kenyérharcát?) emeli ki Schuster kifakadása: azóta ő épp e bánágiak által rekesztetik ki az ex-romániai német közösségből – írásainak mellőzésével, rágalmazással („lepaktált Ceaușescuval” stb.).

A „beszélgetés” nagyon szubjektív műfajában a kérdező (mint mindig: Sienerth, egyébként sors- és honfitárs) enyhén igazíthat az önszemlélet nagyobb túlzásain, de végül az elmondottakat a szöveg közlésével hitelesíti. Így egy öntörvényű, roppant ösztönös és nyitott írói alkat áll előttünk, tételes vezérelvektől, standardizált szempontoktól mentesen. Schusternek nincs kisebbségi német tudata, csak kisebbségi német „témái” vannak – az elmondottak szerint az erdélyi múlt sűrűjéből. Az identitási kérdést érintve, alkalma nyílik a beszélgetés során, hogy bukaresti éveinek tapasztalatából a „szerkesztőségi zsidók” emberségét, üdítő „sovinizmus-hiányát” vagy egyszerű román szállásadónoje makulátlan szívóóságát kiemelve. Szerzőnk mindinkább az interetnikus tudat letéteményesévé válik. Mondandója végén (ma már nyilván a szülőhaza iránti nosztalgia jegyében is) a szász gyökereitől bevallottan eltávolodott német író egyféle komplex „balkáni” identitásról tesz hitet.

Komáromi Sándor